

DZIEJE.PL
PORTAL
HISTORYCZNY

II wojna światowa

82 lata temu powołano Armię Krajową – największą armię podziemną Europy

Dzieje.pl

Michał Szukała

PUBLIKACJA: 14.02.2024 [Wiadomości](#), [Artykuły historyczne](#)

Pomnik generała Stefana Roweckiego pierwszego komendanta głównego Armii Krajowej. Fot. PAP/G. Jakubowski

82 lat temu, 14 lutego 1942 r., Naczelnny Wódz gen. Władysław Sikorski wydał rozkaz o przekształceniu Związku Walki Zbrojnej w Armię Krajową. AK jest uważana za najlepiej zorganizowane podziemne wojsko działające w okupowanej przez Niemców Europie. Latem 1944 r. jej struktury liczyły ok. 400 tys. żołnierzy.

Armia Krajowa kontynuowała działalność zawiązanej w nocy z 26 na 27 września 1939 r. przez grupę wyższych rangą oficerów z gen. Michałem Karaszewiczem-Tokarzewskim, przy współudziale prezydenta Warszawy Stefana Starzyńskiego, konspiracyjnej organizacji Służba Zwycięstwu Polski. Stała się ona załącznikiem struktur cywilnych i wojskowych Polskiego Państwa Podziemnego.

Utworzona 27 września 1939 r. SZP została przekształcona najpierw w 1940 r. w Związek Walki Zbrojnej, a następnie rozkazem Naczelnego Wodza w Armię Krajową, w której skład weszło ok. 200 organizacji wojskowych, zarówno spod okupacji niemieckiej, jak i sowieckiej.

Decyzja o powstaniu AK była podyktowana koniecznością scalenia polskich konspiracyjnych oddziałów zbrojnych i podporządkowania ich rządowi RP w Londynie, któremu podlegały Siły Zbrojne RP. W zamierzeniach rządu miała być organizacją ogólnonarodową, ponadpartyjną, a jej Komendant Główny jedynym, upoważnionym przez rząd dowódcą krajowej siły zbrojnej. Głównym zadaniem AK było prowadzenie walki o odzyskanie niepodległości przez organizowanie i prowadzenie samoobrony oraz przygotowanie armii podziemnej na okres powstania, które miało wybuchnąć na ziemiach polskich w okresie militarnego załamania Niemiec.

Formalna zmiana nazwy nie oznaczała, że przez kolejne dwa lata Armia Krajowa ujawniała się i używała oficjalnie swojej nowej nazwy; zastępowano ją

kryptonimem PZP, stosowanym od kwietnia 1942 aż do maja 1944 r. Dopiero w czasie realizacji planu „Burza” i nadawania ujawniającym się oddziałom podziemnej armii nazw dywizji i pułków Wojska Polskiego z 1939 r. zaczęto używać określenia Armia Krajowa.

W prasie podziemnej i codziennym działaniu mówiono o „Polsce Walczącej” lub „Polsce podziemnej”. O tym, jak należy rozumieć te pojęcia, pisał autor „Kamieni na szaniec”, szef Biura Informacji i Propagandy Komendy Okręgu Warszawskiego AK Aleksander Kamiński, w „Biuletynie Informacyjnym” z września 1943 r.: „W walce jest dziś drukarz tajnej drukarni i młody chłopak wiejski wywieziony do Niemiec na roboty, i matka jedynego syna męczonego w kaźni obozowej: w walce jest łączniczka niosąca pocztę i chłop zamojski niszczonego w dziki sposób; w walce jest uczestnik akcji bojowej, w walce jest wreszcie żona rezerwisty w niewoli, która bohatersko zмага się o byt swoich dzieci. Polska Walcząca – to my wszyscy”. Żołnierzami Armii Krajowej byli zaś ci, którzy składali przysięgę na „wierność Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej i rozkazom Naczelnego Wodza”. Jej rotę ustalono ostatecznie w grudniu 1942 r. Padające w niej sformułowania miały na celu podkreślenie, że Armia Krajowa jest działającą w kraju integralną częścią Sił Zbrojnych. „Przyjmuję cię w szeregi Armii Polskiej walczącej z wrogiem w konspiracji o wyzwolenie Ojczyzny” – stwierdzał przyjmujący przysięgę.

Kolejnymi dowódcami AK byli generałowie: Stefan Rowecki ps. Grot – do 30 czerwca 1943, Tadeusz Komorowski ps. Bór – do 2 października 1944, Leopold Okulicki ps. Niedźwiadek – do 19 stycznia 1945 r. Dwóch spośród trzech dowódców Armii Krajowej za swoją działalność zapłaciło najwyższą cenę. 30 czerwca 1943 r. na skutek zdrady został aresztowany gen. Rowecki. Następnie przewieziono go do Berlina, gdzie odrzucił niemiecką propozycję współdziałania. W połowie lipca 1943 r. umieszczono go w obozie koncentracyjnym w Sachsenhausen w budynku dla ważnych więźniów. Dokładne okoliczności jego

śmierci i miejsce pochówku do dziś nie są znane. Prawdopodobnie został zamordowany w sierpniu 1944 r., tuż po otrzymaniu przez władze niemieckie informacji o wybuchu powstania w Warszawie.

Formalna zmiana nazwy nie oznaczała, że przez kolejne dwa lata Armia Krajowa ujawniała się i używała oficjalnie swojej nowej nazwy; zastępowano ją kryptonimem PZP, stosowanym od kwietnia 1942 aż do maja 1944 r. Dopiero w czasie realizacji planu „Burza” i nadawania ujawniającym się oddziałom podziemnej armii nazw dywizji i pułków Wojska Polskiego z 1939 r. zaczęto używać określenia Armia Krajowa.

27 marca 1945 r. gen. Okulicki został podstępnie aresztowany przez drugiego z okupantów. Wraz z nim Sowieci aresztowali piętnastu innych przywódców Polskiego Państwa Podziemnego. Zatrzymanych działaczy podziemia niepodległościowego przewieziono do Moskwy, a następnie, 21 czerwca 1945 r., osądzono w tzw. procesie szesnastu przed Kolegium Wojskowym Sądu Najwyższego ZSRS. Gen. Okulicki został skazany na dziesięć lat więzienia; zmarł półtora roku po procesie, 24 grudnia 1946 r., na Łubiance.

Komendant Główny AK podlegał Naczelnemu Wodzowi Polskich Sił Zbrojnych. Organem dowodzenia AK była Komenda Główna (KG), w której skład wchodziły oddziały, pionery organizacyjne i samodzielne służby – oddziały: I Organizacyjny, II Informacyjno-Wywiadowczy, III Operacyjno-Szkoleniowy, IV Kwatermistrzostwa, V Łączności Operacyjnej, VI Biura Informacji i Propagandy oraz VII Finansów i Kontroli, a także Kierownictwo Dywersji.

Terenowa struktura organizacyjna AK odpowiadała zasadniczo przedwojnemu podziałowi administracyjnemu kraju. Na terenie województw tworzone okręgi, w powiatach – obwody, w gminie lub kilku gminach – placówki. Tworzone były

także obszary będące jednostkami strukturalnymi, obejmującymi kilka okręgów. Na początku 1944 r. Komendzie Głównej AK podlegały 4 obszary i 8 samodzielnych okręgów. W skład AK wchodziły też jednostki strukturalne, działające poza granicami kraju: Samodzielny Wydział ds. Kraju Sztabu Naczelnego Wodza, tzw. Oddział VI, oraz Oddziały AK na Węgrzech („Liszt”) i w Niemczech (Komenda Okręgu Berlin „Blok”).

AK od początku była organizacją masową, zwiększającą szeregi przez werbunek ochotników i kontynuowanie akcji scaleniowej, rozpoczętej przez Związek Walki Zbrojnej. W latach 1940–1944 do ZWZ i AK przystąpiły m.in. Tajna Armia Polska, Polska Organizacja Zbrojna „Znak”, Gwardia Ludowa PPS-WRN, Tajna Organizacja Wojskowa, Konfederacja Zbrojna, Socjalistyczna Organizacja Bojowa, Polski Związek Wolności oraz częściowo Narodowa Organizacja Wojskowa, Bataliony Chłopskie i Narodowe Siły Zbrojne.

Liczba zaprzysiężonych żołnierzy AK wynosiła na początku 1942 ok. 100 tys., a latem 1944 r. już ok. 400 tys., w tym: ok. 10,8 tys. oficerów, 7,5 tys. podchorążych i 87,9 tys. podoficerów. Kadra AK rekrutowała się z oficerów i podoficerów armii przedwrześniowej oraz z absolwentów tajnych Zastępczych Kursów Szkoły Podchorążych Rezerwy i Zastępczych Kursów Podoficerów Piechoty, a także przerzucanych do kraju oficerów, tzw. cichociemnych. Od 1943 r. w jednostkach podporządkowanych Komendzie Głównej AK tworzone kompanie i bataliony, od 1944 r. – pułki, brygady, dywizje, zgrupowania pułkowe i dywizyjne.

Potrzeby finansowe, materiałowo-sprzętowe i w zakresie uzbrojenia były zabezpieczane przez rząd RP i uzupełniane w drodze akcji bojowych i innych działań, mających na celu zaopatrzenie w broń, mundury, sprzęt i środki finansowe (m.in. zakupy broni i własna, tajna produkcja broni strzeleckiej: pistoletów maszynowych, granatów i materiałów wybuchowych).

AK realizowała swoje cele przez prowadzenie walki bieżącej i przygotowywanie powstania powszechnego. Walka bieżąca prowadzona była głównie przez akcje małego sabotażu, akcje sabotażowo-dywersyjne, bojowe i bitwy partyzanckie z siłami policyjnymi oraz regularnym wojskiem niemieckim. Specjalne miejsce w działalności bojowej Armii Krajowej zajmowały akcje odwetowe i represyjne w stosunku do SS i policji oraz zdrajców i prowokatorów.

Zadaniem AK, podobnie jak struktur cywilnych Polskiego Państwa Podziemnego, było udzielanie pomocy zbrojnej organizacjom żydowskim tworzonym w gettach i niemieckich obozach koncentracyjnych. W listopadzie 1942 r. komendant główny Armii Krajowej gen. Stefan Rowecki wydał rozkaz nawiązania kontaktu między Komendą Główną AK a członkami żydowskich formacji bojowych w warszawskim getcie. W grudniu Armia Krajowa po raz pierwszy przekazała broń konspiracji żydowskiej w getcie warszawskim. Kilka miesięcy później w ramach akcji „Getto” próbowano udzielić bezpośredniej pomocy żydowskim bojownikom walczącym w powstaniu.

Przygotowaniem i wykonaniem akcji sabotażowo-dywersyjnych i specjalnych zajmowały się autonomiczne pionierzy wydzielone z KG AK: Związek Odwetu, „Wachlarz” i Kierownictwo Dywersji, pod nadzorem Kierownictwa Walki Konspiracyjnej, a następnie Kierownictwa Walki Podziemnej. Innymi formami walki bieżącej były: organizowana na szeroką skalę akcja propagandowa wśród społeczeństwa polskiego (prowadzona przez Biuro Informacji i Propagandy), wydawanie prasy, np. „Biuletynu Informacyjnego”.

Częścią działań Armii Krajowej było prowadzenie wojny psychologicznej. W ramach Akcji „N” dążono do dezinformowania przeciwnika oraz osłabianie jego morale przez podważanie wiary w potęgę III Rzeszy. Jednym z najbardziej pomysłowych działań Samodzielnego Podwydziału „N” było wydanie fałszywego

obwieszczenia władz niemieckich nakazującego wszystkim Niemcom w Generalnym Gubernatorstwie natychmiastową ewakuację do Rzeszy. W Warszawie rozrzucono również ulotki mające przekonać Niemców, że samoloty alianckie są w stanie bombardować obszar okupowanej Polski. Tworzono też fikcję istniejącego potężnego ruchu antynazistowskiego w ramach Wehrmachtu. Jeszcze w latach sześćdziesiątych wśród badaczy II wojny światowej panowało przekonanie, że wypuszczane przez Armię Krajową ulotki nie są mistyfikacją. AK zorganizowała także zamachy bombowe na dworcach kolejowych w Berlinie w lutym i kwietniu 1943 r.

Kulminacją wysiłku zbrojnego AK była akcja „Burza” rozpoczęta rozkazem gen. Tadeusza Komorowskiego „Bora” w listopadzie 1943 r. Działania zbrojne w ramach planu tej akcji rozpoczęły się 15 stycznia 1944 r. na Wołyniu wraz z przekroczeniem przez Armię Czerwoną granic RP ustalonych Traktatem ryskim. Mimo wspólnej walki z Niemcami NKWD rozbrajało i internowało polskie oddziały. Taki los spotkał m.in. oddziały AK walczące o wyzwolenie Wilna w lipcu 1944 r. Polacy byli aresztowani, rozbrajani, a często nawet rozstrzeliwani. Aresztowanych żołnierzy przymusowo wcielano do armii Berlinga lub wywożono do obozów w głąb ZSRS.

Do planu akcji „Burza” włączono Warszawę. 1 sierpnia 1944 r. do walki przystąpiło 40–50 tys. powstańców. Jednak zaledwie co czwarty z nich mógł liczyć na to, że rozpocznie ją z bronią w ręku. Trwające 63 dni Powstanie Warszawskie było największym zrywem podziemia w okupowanej Europie. Po jego klęsce jednostki AK na terenach zajętych przez Armię Czerwoną zostały zdemobilizowane. 19 stycznia 1945 r. Komendant Główny gen. Okulicki wydał rozkaz o rozwiązaniu AK. Straty Armii Krajowej wyniosły ok. 100 tys. poległych i zamordowanych żołnierzy, ok. 50 tys. zostało wywiezionych do ZSRS i uwięzionych.

Wobec represji sowieckich i polskich służb bezpieczeństwa nie wszystkie oddziały AK podporządkowały się rozkazowi o demobilizacji. Powstały nowe organizacje konspiracyjne, m.in.: Ruch Oporu Armii Krajowej i Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”. Resztki podziemia akowskiego walczyły z okupacją sowiecką do początku lat pięćdziesiątych. Ostatnim żołnierzem WiN poległym z bronią w ręku był Józef Franczak ps. „Laluś”, który zginął od kul milicji w obławie 21 października 1963 r.

Żołnierze AK byli prześladowani przez władze komunistyczne, zwłaszcza w okresie stalinizmu, wielu z nich skazano na karę śmierci lub wieloletniego więzienia. Dopiero po odwilży roku 1956 mogli wstępować do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, jedynej istniejącej w PRL organizacji kombatanckiej.

Żołnierze Armii Krajowej aktywnie włączyli się w ruch „Solidarności”, który postrzegali jako kontynuatora idei Polskiego Państwa Podziemnego. W latach osiemdziesiątych wysiłek Armii Krajowej został po raz pierwszy upamiętniony w przestrzeni publicznej. Po upadku komunizmu żołnierze AK otrzymali możliwość nieskrępowanego upamiętniania swoich towarzyszy broni. Ważnymi miejscami żywej pamięci o Armii Krajowej stały się warszawskie Muzeum Powstania Warszawskiego oraz krakowskie Muzeum Armii Krajowej.(PAP)

Michał Szukała

szuk/ skp /

<https://dzieje.pl/wiadomosci/82-lata-temu-powolano-armie-krajowa-najwieksza-armia-podziemna-europy>